

XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası

XIX. Century Poetry Magazines

Nuray ÇALIŞKAN

Özet

Klasik Türk Edebiyatı, tarihî ve edebî yönden son derece zengin ve önemli eserlere sahiptir. Bu eserlerden biri olan mecmuaların pek çok türü olmakla birlikte bunlardan biri şairlerin şiirlerinin yer aldığı mecmualardır. Öyle ki bu kaynaklarda çoğu şairin kendi divanlarında veya diğer eserlerinde yer almayan şiirlerine rastlamak mümkündür. Söz konusu eserlerin günümüze aktarılması ve tanıtılması; yeni yorumlara, bilgilere ve gün yüzüne çıkmamış nice şiirlerin ortaya çıkmasına vesile olacaktır. Mecmualar, belli bir edebî zevki yansıttığı için şiirler hakkında yorumlara da imkân sağlayacaktır. Bu sebeple mecmualar, Klasik Türk Edebiyatı araştırmacılarının başvuracağı önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Çalışmanın amacı, Millet Kütüphanesi, AE Manzum 558 numarada kayıtlı olan bir şiir mecmuasını tanıtmaktır. Çalışmanın konusu olan ve müstensihisi belli olmayan bu şiir mecmuası, daha önce çalışılmadığı için makale konusu olarak seçilmiştir. Mecmuadaki gazeller, XVIII ve XIX. yüzyılın ünlü şairlerine ait olup tür olarak hiciv ve hezliyatları içermektedir. Çalışmada Türk edebiyatında hiciv konusu kısaca açıklanarak mecmuada yer alan şairlerin şiir ve hiciv örnekleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca şiirlerin dili, anlatımı ve eserin şekil özellikleri üzerinde durularak mecmuanın tanıtımı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, XIX. Yüzyıl, Hiciv, Şiir Mecmuası

Abstract

Classical Turkish Literature has extremely rich and important works from historical and literal perspective. The magazine that is one of these works, is the sources in which poetry takes place. In these sources, it is possible to find poems that most poets do not have in their divans or other works. The introduction of these works in question and the tranference of them to these days are to conduce new interpretations and informations and also appearance of several great poems that known before. Since the magazine reflects a certain literary taste, it is also tol et the interpretations about poems. For this reason, the magazin's among the first sources that Classical Literature researchs apply.

The aim of this article is to introduce poetry magazine that is registered in Millet Library by the none of "Hicivler Mecmuası".This poetry magazine which is the sugeet of the article and wich has not definite wirter has been chosen as the subject of the paperc since it has not been studied before poetry in the magazine belongs to famous writers of XIX. Century and indudes satir and jokes as a kinds. In this article information about the magazine the parts taking place in this work and examples of poems and satirs of these work. Further more, the magazine has been introduced by putting emphasis on the language narration of poems and the styliestic feature and contant of the work.

Key Words: Classical Turkish Literature, XIX. Centruy, Satire, Poems Magazines

Yüksek Lisans Öğrencisi, Uludağ Üniversitesi, nuray.clsknn@gmail.com

Giriş

Sözlüklerde“dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak”(Parlatır: 2006; Şemseddin Sami:2007; Develioğlu: 2010)anlamlarına gelen mecmû'a kelimesi Arapça kökenli bir sözcük olup cem' mastarından türetilmiştir. Edebi terim olarak ise mecmû'a; “tertip ve tanzim edilmiş, seçilmiş yazılardan meydana getirilmiş kitap” anlamına gelmektedir.

Yazılı metinler üzerinde yapılan çalışmaların önemli bir adımı metin çevirisi ve incelemesidir. Bu sebeple yeni eserleri gün yüzüne çıkarmak; geçmiş ve gelecek arasında bir bağ ve birikim olanağı sağlayan metinleri günümüze aktarmak ve tanıtmak dikkatle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu anlamda günümüz araştırmacılarının da ilgisine mazhar olan ve onlara önemli malzemeler sağlayan metinlerin başında mecmualar gelmektedir. Bugün sadece ülkemizin değişik yerlerindeki kütüphanelerde yüzlerce mecmua vardır ve bunların bir kısmı tespit edilmiş, üzerinde çalışmalar yapılmıştır.

Mecmualar, genelde birden çok müellife veya şaire ait çeşitli nesir veya nazım örneklerinin yer aldığı eserlerdir. Bunlar aşk, din, tasavvuf, sosyal hayat, musiki, hiciv, hadîs, âyet gibi konuların yanı sıra başka alanlarda da yazılmışlardır.

Mecmualar, farklı ve birden çok yazar ve şaire ait şiirleri bir araya toplaması bakımından önemlidir. Birçok kişiye ait şiir ve nesir örneği görülebileceği gibi farklı tarz ve üsluplara da rastlanılmasına imkân sağlamaktadır. Bu eserler dönemin şiir zevkini bildirmesi bakımından da önemlidir. Bununla beraber şairlerin divanlarında ve eserlerinde –eserlerin birçok nüshası görülmesine rağmen- yer almayan birçok nazım ve nesir örneğine mecmualarda rastlanmaktadır. Bu da başka bir şaire/yazara ait yeni nazım/nesir örneklerine ulaşılmasında, yeni bilgiler elde edilmesinde imkân sağlamaktadır. Bu açıdan mecmuaların incelenmesi hem yeni bilgilerin, şiirlerin, yazıların hem de yeni şair ve münşilerin bilinmesinde, birbirleriyle münasebeti olanların tespitinde ve şairlerin veya adı geçen diğer kişilerin biyografileri hakkında yeni bilgilerin elde edilmesinde Türk edebiyatına önemli katkı ve birikimler sağlamaktadır. Kısaca mecmualar önemli olup Türk edebiyatının, Türk edebiyatı tarihinin yardımcı kaynaklarından (Kut: 1986:170; Aydemir:2007:123-126; Köksal:2012:417-420; Tunç: 2015:316).

Mecmualarda da pek çok tür gibi tasnif yöntemine gidilmiştir. Bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Çalışmada Ağâh Sırrı Levend'in tasnifine yer verildi. Levend, mecmuaları şu şekilde tasnif etmiştir:

- a) Nazireler mecmuaları,
- b) Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları,
- c) Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- ç) Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- d) Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar. (Levend:1984:166-167).

Hiciv ve Hicivler Mecmû'ası Hakkında

Hiciv kelimesi dilimize Arapçadan geçmiş olup kökeni hecv ve hicâ kelimelerine dayanmaktadır. Bir kelimeyi harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin ya da toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek anlamına gelmektedir (Mermer-Koç Keskin:2005:40) Türk edebiyatında hicvin geçmişi oldukça eskidir. Klasik Türk Edebiyatıyla birlikte gelişen ve edebiyatımızda yer eden

bir alandır. Bu alanda yapılan araştırmaların sınırlı olması bu türe yeni yeni önem verildiğini göstermektedir. İslam kültürüyle yoğrulmuş Osmanlı toplumunda kişilerin fiziksel özellikleriyle dalga geçildiği ve onur kırdığı gerekçesiyle pek hoş karşılanmamıştır. Hiciv yazdığı için idam edilen veya sürgüne gönderilen şairler (Nefî, Haşmet, Figânî... gibi) bu durumu kanıtlar nitelikteki örneklerden yalnızca birazıdır.

Kur'ân-ı Kerîm'de de hicve sıcak bakılmamış; kendi çıkarı için övdüğünü yeren, yediğini öven ayık olmayı metheden veya haksız yere kötüleyen, bu doğrultuda yalan ve iftiradan sakınmayan, sözü fiiline uymayan, ırz ve namusa saldıran şairler yerilmiştir (Durmuş:1998:449).

“Birbirine söven iki kişinin söyledikleri sözün günahı –haksızlığa uğrayan sınırı aşmadıkça- sövmeyi ilk başlatanadır” Hz. Muhammed. (Kocaer: tarihsiz: 567)

Ayet ve hadislerde de söylendiği üzere hicivde kullanılan kelimelere olumsuz bakıldığı ortadadır. Kaldiki mecmuada yukarıda örneklenen ifadelere uygun olarak kullanılan birçok gayrı ahlaki söz ve dinsizlik suçlaması mevcuttur. (*Bre dinsiz bre kahpe bre hınzır oğlan...*) Bu yasaklara rağmen şairler bu türde eser vermekten kendilerini alamamış, hiciv yazmaya devam etmişlerdir. Bu duruma, mecmuada yer alan Haşmet(ö. 1181-82/1768)'in hicvettiği kişiye onu hicvetmesindeki sebebi yani hicvi terk edemeyişini söylediği şu dizeler de örnek teşkil eder:

Ben seni hicve tenezzül mü iderdim böyle
Nişleyim terk idemem kaide-i eşarı

a) Eserin Adı, Müellifi ve Te'lif Tarihi

Çalışmanın konusu olan *Hicivler Mecmu'ası*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu'nda bulunmuştur. AE Manzum 558 numarada kayıtlıdır. Eser birebir görülmediği için veritabanından elde edilen bilgilerden yararlanılmıştır. Burada yer alan bilgilerde, eserin başında ve sonunda müellifi veya müntensihi hakkında bir bilgi yoktur. Çalışmalar ve mecmua üzerinde yapılan incelemeler neticesinde herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Eser, kütüphane kaydında “*Hicivler Mecmu'ası*” adı yer almıştır. Te'lif tarihi de bilinmemektedir. Fakat eserde yer alan şairlerin yaşadıkları yüzyıllardan yola çıkılarak mecmuanın XVIII.Yüzyıl sonrasında yazılmış olabileceği tahmin edilebilir.

b) Nüsha Tavsifi ve Mecmuanın Şekil Özellikleri

Varak sayısı 43; cilt: tam meşin, tezhipli, zencirekli; yazı çeşidi Arap-talîk, satır sayısı 17'dir (çift sütun). Söz başları kırmızı olup eserin dili Türkçedir. Eserin yazılış tarihi hakkında bir bilgi yer almamaktadır.

Baş: Kise-dar-ı haremeyn ey kekezün biarı
Be gidi avretini s..... mürdarı

Son: Müciz olan egerçi merd-i dana Abdiya amma
Zamanın arzu-yı yal u balı artar eksilmez

Mecmua; birçok kaside, gazel, kıt'a nazım şekli, müfred beyit ve tarih kıtası içermektedir. Bu şiirlerin dikkat çeken yönü hemen hepsinin küfür ve ağır ithamlarla dolu olmasıdır. Eser, 43 varak olup 14 sayfası hiçbir şey yazılmamış boş sayfalardır. Manzumelerin çoğu talîk; fakat yer yer bozuk rika yazı ile kaydedilmiştir. Şiirlerin bir kısmı derkenarlara yazılmıştır ve cetvel yoktur. Mecmuada Arap rakamlarıyla sayfa numaralandırması yapılmamıştır fakat kurşun kalemle sonradan eklenen Türkçe

rakamlar vardır. Şiirlerin diziliminde de belli bir sıra gözetilmediği görülmektedir. Aynı şaire ait şiirler başka varaklarda da yer almaktadır. Aynı şaire ait iki şiir arka arkaya verilmişse bile bunun için bir not düşülmemiştir. Başlıklarda nazım biçimi, hicvin yazıldığı kişinin adı, mesleği hatta şairin ona verdiği kötü sıfatlar bile anılmıştır: “Ümmü'l-fesâd ebû'l-fitne Hamdullah-ı bî-hayânun...” gibi. Bunun yanında bazı şairlerin mahlas beyitlerinde adları da kırmızı renkle yazılmıştır.

Eserde yine kelimelerin bazıları yer yer siyah ve kırmızı renkle harekelendirilmiştir. Bununla beraber birkaç beyit de kırmızı renkle yazılmıştır¹. Burada müellifin imlası ve hareke özellikleri dikkate alınarak örnek şiirler transkribe edilmiştir. Birbirine küfurlü şiirler yazan şairlere veya bir başka tanınan şaire küfreden birçok şaire ve şiirine bu mecmuada rastlanmaktadır. Eserde şiirler, genel itibarıyla düzenli, nazım şekilleri doğru ve uygun şekilde yazılmıştır. Şiirlerin bir araya getirilmesinde mecmuanın başından sonuna kadar herhangi bir sıra gözetilmemiştir. Alfabetik veya nazım türleri şeklinde bir sıralama mevcut değildir. Aynı şaire ait şiirler de mecmua içerisinde art arda değil, farklı varaklarda bulunmaktadır. Eserde adı geçen şairler: Haşmet (d. ?-?-ö.1768/1181-82), Hevayi (d. 1290/1873-ö. 1334/1916), Fatin (d.1814-ö.1866), Arif Hikmet (d. 1201/1786-ö. 1275/1859), Avni(d. 1243/1827-ö. 1289/1872), -Nazmi (d.?-?-ö. 1066/1655), İrfan Bey (d. ?-?-ö. 19. yy.-?), Esad Efendi(d. ?-?-ö. 1166/1753), Cevri (d.1005/1595(?)-ö.1065/1654), Resima (d. ?-?-ö. 1218/1803-04), Bahayi(d. ?-?-ö. 1071/1660), Fazıl Efendi(d. 1889-ö.1923), Pertev (d. ?-?-ö. 1276/1859), Fenni (d.?-?-ö. 1077/1666), Nabi(d. 1052/1642- ö. 1124/1712), Osmanzade Taib(d. 1070/1659-1660-ö. 1136/1724), Kani (d. 1124/17120-ö. 1206/1791), Abdi (d.?-?-ö. 1302/1884), Hakkı Bey(d. 1238/1823-ö. 1312/1895), Rauf Bey (d. 1296/1879-ö.?-?), Süleyman Bey(d. ?-?-ö. 1099/1688), Naili (d. 24-1239/1823-ö. 1293/1876-77), Niyazi Katib(d. 1259/1844-ö. 1318/1900), Ziya Paşa(d. 1245/1829-ö. 1297/1880).

Mecmuada yer alan şairler, şiirleri; şiirlerin nazım biçimleri ve eserde şairlerin yer aldığı sıraya göre aşağıdaki tabloda bend/beyit sayılarıyla verilmiştir:

Şair	Nazım Biçimi	Bend/ Beyit Sayısı
Haşmet	Kaside	80 beyit
Mahlassız	Kaside	15 beyit
Avni	Gazel	5 beyit
Esad Efendi	Gazel	10 beyit
Cevri	Gazel	20 beyit
Resima	Kaside	30 beyit
Nazmi	Kıt'a 13 adet	2 beyit
Arif Hikmet	Kıt'a	2 beyit
La Edri	Gazel	22 beyit
Bahayi	Müseddes	5 bend
Bahayi	Muhammes	5 bend
Mehmed Fazıl	Tahmis	10 beyit
Nabi	Müfred 3 adet	1 beyit
Bahayi	Müfred 2 adet	1beyit
Pertev	Gazel	8 beyit
Fenni	Kaside	62 beyit
Osmanzade Taib	Gazel	7 beyit
Kani	Gazel	5 beyit
Hasib Kazi	Gazel	7 beyit
Şebinkarahisarlı Abdi	Gazel	7 beyit

¹ [4a], [5a], [6a], [33a].

Namık Bey	Kıt'a	2 beyit
Hakkı Beg	Kaside	36 beyit
Fatin	Müfred	26 beyit
Ziya Paşa	Kaside	58 beyit
Süleyman Beg	Kaside	52 beyit
Fatin	Kıt'a 6 tane	2 beyit
Naili	Kıt'a 2 tane	2 beyit
Fatin	Gazel	15 beyit
Rıza	Kıt'a	2 beyit
Fazlı	Kıt'a	2 beyit
Nihad Beg	Kıt'a	2 beyit
Ziya Beg	Kıt'a	2 beyit
Rauf Beg	Kıt'a 2 adet	2 beyit
Azmi Beg	Kıt'a	2 beyit
Tahir Efendi	Kıt'a 22 tane	2 beyit
İsmet Beg	Kıt'a	2 beyit
Raşid Efendi	Kıt'a	2 beyit
Molla	Muhammes	5 bend
Niyazi	Gazel	10 beyit
Hevayi	Gazel	10 beyit
Hevayi	Gazel	5 beyit
Hevayi	Gazel	5 beyit
Hevayi	Gazel	5 beyit
Hevayi	Gazel	7 beyit
Fazıl paşa	Kaside	66 beyit
Fazıl Paşa	Gazel	9 beyit
Fazıl Paşa	Kıt'a	2 beyit
Fatin	Kaside	29 beyit
Abdi	Gazel	7 beyit
Gelibolulu Ali	Gazel	11 beyit
Mahlassız	Kıt'a	66 adet
Mahlassız	Müfred	25 adet

Makalede ayrıca şairi belli olmayan şiirler 'Mahlassız' ifadesiyle belirtilerek verilmiştir. Mecmuada yer alan şiirlerin nazım biçimleri ve bu nazım biçimlerinin şiir sayıları şu şekildedir:

Nazım Biçimi	Şiirlerin Sayı
Kaside	6
Gazel	19
Müseddes	1
Muhammes	2
Kıt'a	150
Müfred	30

Birçok nazım şekli bulunan mecmuada daha çok kıt'alar yer almaktadır. Kıt'aları sırasıyla müfred beyitler, gazel, kaside, muhammes ve müseddes nazım şekilleri izlemiştir. Mecmuada bu şiirler dağılık olarak verilmiş olup nazım şekline veya şairlerin isim sırasına göre düzenlenmemiştir.

c) Mecmuanın İçeriği ve Dil Özelliğine Dair

Mecmuanın dili Türkçe olmakla birlikte mecmuada bazı şiirlerde Farsça ve Arapça kelimeler de yer almakta ve mecmuadaki bazı beyitlerin bir kısmında vezin problemlerin olduğu görülmektedir. Bazı yerlerde peze.nk kelimesi 'p' bazı yerlerde ile 'b' ile yazılmıştır. Diğer bir farklılık da 'nun' ve 'damak ñ'sinde görülmektedir. Bazı yerlerde bu harflerin birbirlerinin yerine kullanıldığı -aynı metin içinde bile-görülmektedir. Mecmuada toplanan şiirler, az tanınan veya çok bilinen şairlere ait nazım örnekleridir. Şiirlerin içeriğine baktığımızda kayıtlı şiirlerden birkaçı hariç neredeyse hepsi hiciv örneği olup "gazel, kaside, kıt'a, mısra, manzum, müfred beyit, tarih kıtası" nazım biçimlerine aittir.

Eserde karşılaşılan ve dikkat çeken bir husus da şairlerin karşılıklı hicivlerine yer verilmesidir. Naili ile Fatih Efendi'nin birbirlerine yazdığı ve Fazıl Efendi'nin Ziya Paşa'ya yazdığı hiciviyelerden örnek teşkil etmesi açısından aşağıda verilmiştir:

Nā'ilî	Fatih Efendi
Bir ebānet-nāme tanzīm eylemiş miskīn Faṭīn Ḥalka mā'būn olduğun 'ilān itmiş āferīn Ol daḥı bu yüzden itdi 'aşrda ibkâ-yı nām Yād olınsun ḥaşredüñ mānend-i şeyṭān-ı la'īn	Şaymayup nān u nemek ḥaḳḳına edebsiz Nā'īlī Şāhibin kıbtı Ḥüsām'ı zemm edermiş rü-be-rü Böyle nankör olduğun derk itmiş ecdādı kimi Kuleliye gönderidi eski ayudur deyü
Fāzıl Efendi	Fāzıl Efendi
Māhtābı bozulup yanmadı kāndil-i fesād Virmege hazır iken şu'lesini fitne Ziyā Kaldı zulmette ḥıraş ü ḥavf oldu ṭārı Pāris'i dārü'l-emān eyledi cān attı aña	Ehl-i İmān eylemez tebiyet-i efrenc bed Müslümān olsa Ziyā eyler mi idi irtikāb Bir şaḳāvet etti ki emsāli sebḳat etmedi Varsın olsun 'iseviler mezhebiyle kām-yāb

Mecmuada kıt'a, mısra, müfred beyte çokça tesadüf edilmesi bu dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Mecmuada yer alan şiirlerin "matla" ve "makta" beyitlerinden örnekler aşağıdaki tabloda verilmiştir. Beyitlerde yer alan özellikle küfürlü ve müstehcen ifadeler "... (noktalı) şekilde yazılmıştır:

Mahlas	Matla Beyti/Bendi	Makta Beyti/Bendi
Haşmet	Ḳīse-dār-ı ḥaremeyn ey kekezüñ bi'ārı Be gidi 'avretini s..... mürdārı	Ey cefūd puşt āb u ecdādına la'net olsun Ḥānedānına köpekler işesün şar şarı
Mahlassız	Yine bir müfsid itdi ḥāṭırım ḡāyet perīşānī Göñül mülki ḥarāb oldu yapılmaz ḡayrı virānı	Bunuñla gerçi işlāḥ olmayup eylerse müfsidlik Anuñ ḥaḳḳında nev-İcād idem bir pāre divanı
Fatih Efendi	İrtihāl itdi ḡarikā 'Alī Ḡālib Paşa İde Ḥaḳ zātını müstaḡrak-ı baḥr-ı ḡufrān	Cevher-i ferd idi devletde vücūd-i pāki Ka'r-ı deryāda felek itdi anuñcün pinḥān
'Arif Hikmet	Hikmetā Ḥaḳḳ'a baḳın kim 'Alī Ḡālib Paşa Nāgehānī oḡulup imdi belāsın buldı	Vālidi ölmüş idi kim şude-i ḥāk sipāh Bu sefer kendi lebīde baḥrde meḑkūd oldu

‘Avnî	Te’ehhül kaçduñ itdüm ey dirîgâ telh-i kâm oldum Takıldı toz topra[k] boynuma rüsvâ-yı ‘âm oldum	Cenâbetden kaçup ğamlar çekerdüm ihtilâm olsam Cünübler zümresine ‘Avnîyâ şimdi imâm oldum
Es‘ad Efendi	Ķad-riyâ işte bu birkaç manzûm Fârisîden saña olsun ma‘lûm	OĶu ezberle şu ebyât-ı ‘ayân Fârisî söylemiş aĶdınla hemân
Resîmâ	Dilberâ ‘aşrımızuñ mihr [ü] vefâsın s..... ‘Āşık-ı teb-zedenüñ zevĶ u şafâsın s.....	Bu ru-ber saçma bulunsun n'olur ortada kim Şebĥâ daĥil eyleyenüñ ben de añasın s.....
Lâ Edrî	Çatsa ğam felegi fenâ bulsa n'ola kişte-i ten Salunup pâyına geçmiş bir iki ip? sürüyen	Uğrayup fırtınaya bir ğün eya ĥayz u denî Alavânda ide kötün ĶayıĶı bād- ı miĥen.
Bahâyî	Şimdi yüz miĥnet ile ğam bizi öldürse maĥal Geh s...ş ‘ilmini taĥşilde olduĶ echel	Mîd hedd olmayacaĶ irmez imiş devlete el Ķalka g.t virmegi beyhüde şanurduĶ evvel
Hevâyî	Gezmezdi şırıĶlarda ciger çevren olaydım Bitmezdi bataĶlarda Ķamış ney-zen olaydım	Düşizelik el virse Hevâyî dil-i zâra Ķaşdıyla yeni evlenecek ergen olaydım
Hevâyî	Yâri açdum açıl ey mantı dehânım diyerek Bezme geldi gele ey yaĥni Ķapanım diyerek	Geveze itdi Ķazelerde Hevâyî bizi yâr Söyleye söyleye ey yañşak ozanım diyerek
Bahâyî	Nice bir ĥasret ğünün ile geçer devrânım Nice bir cılıĶ ĥayâlün Ķomaya dermânım	Ķarazuñ cevr ü cefâ ise yeter şulţânım
Fâzil Mehmed Efendi	Böyledir ĥükm-i ezel mevhibe-i kübrâda Ki ola emrine efkendileri serdâde Böyle Ķâfile-i ser-bâz-ı cünün cân-râdde Āteş-i ‘aşĶa yanup başlayalar feryâde Dil şad-ı laĥtı kebâb eyledi aşĶı-zâde	Terk edebdür söziñi eyle terâzüde nihân Olmasun ğufte-i mirânede bir loĶma kemân Söz uzatma yeter ey Ħâmî-i üftâde nâlân AĶzınuñ loĶması ĦaĶĶ'a degil ol şüh u cihân Fâzilâ ĥaddini bil söz dime bu saĶada
İbrâhîm Fennî	Heb ğalaĶ sözle geçirdi ğününi ‘aşık-ı zâr ĶalaĶa zevĶine gitmiş meĶer aĶyâr ile yâr	Ķâlibâ Fenni tamâm eyleyecekdür zevĶi AĶalar seyrine düşmüş o perînün şevĶi
Osmanzâde Tâ'ib Efendi	Sekbân-ı sefer dîde-i pejmürde-Ķiyâfet Ķâdîlerin ardındaki oĶlanına beñzer	Hem-şehrilerün tâ o Ķadar keşreti var kim Nâbî'nün evi şimdi Ķatır hânına beñzer
Kânî	Nümâyandır bilün mâhiyyeti ĶâĶ-ı Ķirîbândır Velî entârinün rengi Ķörünmez eski Ķaftândan	Kesilmiş baş dökülmüş Ķan Ķörünmez ortada dâdı Velî meydân Ķörünmez ol muşayĶal taşlı Ķalkândan
Bahâyî	Ey Fedâyî Ķörmedüm hiç burnuña beñzer burun Şanki olmuş şüretün üstüne kîr-ĥâr-ı burun	Ne aĶızı burnı beñzer burnuña ne boz burun Ger şorarsan yoĶ degil burnuñ yanında yer burun
Hevâyî	AĶlayup dedi beşikde bebegim Şişeden idi Ķırıldı sübegim	Dir Hevâyî daĥı söyler idim Şî'rime baĶsa begenseydi begim
‘Abdî Efendi	Ey ki Ħayrü'd-dîn ile meşhûr olan şerre ala nâm Ħayf ki şimdi naşılsa vâlî-i YozĶad'suñ	Ķangı Ķabahâtiñi ta'dâd Ķılsun bu Ķalem Zümre-i nâdân içre cümleden berbâdsuñ
Ķoniçeli Ķâzım	Pâdişahım nazar it hâline ‘askerlerin Şevbi şad-pâre ile sekmede keklik gibidir	Ne itâ'atle tekâsül ne ma'aş ü ta'in Ser-te-ser cümlesi efrâdı metâik gibidir
Fatîn Efendi	Neyledi nişledi ĶördüĶi bu çarĥ-ı Ķâyür İtdi bir şaĥş-ı denî tab'a aĶâ-yı medfûr	Bir daĥı böyle ĥaĶâ eyler ise bî-ārâm Eylerim Ķarz-ı diĶerde daĥı hicdeĶiyâm

Ziyā Paşa	Bāreka'llāh zihī 'āṭifet-i Rab Ğafūr Eyledi 'āleme luṭf u kerem-i nā-maḥşūr	Mazhar-ı kahr Ḥudā ola şabāḥ[u] aḥşām Olmaya ṭab'-ı sakīmden elem bir dem dedir
Fatīn Efendi	Müsteḳardır ṭab'-ı erbāb-ı şafāda ibn.lik Ehline eyler teveccūh bī-irāde ibn.lik	Var ise 'aḳluñ Hevāyī ḳıl ebānetde şebāt Başka bir şeydir ḳabūl itmez afāde ibn.lik
Mehmed Fazıl Efendi	Mahtabı bozulup yanmadı kandil-i fesad Virmeğe hazır iken şulesini fitne Ziyā	Kaldı zulmette hıras-ü havf oldu tārı Paris'i dārül-emān eyledi cān attı ana
Mehmed Fāzıl Efendi	Yok tevārih-i selefte buna benzer diyelim. Kim Ziyā bey bu sefer etti necāset icrā	Eyledi terk-i vatan Avrupa'ya etti firār Ana çingāne değil her ne denir ise sezā
Mehmed Fāzıl Efendi	Ehl-i ĩmān eylemez tebiyet-i efrenc bed Müslümān olsa Ziyā eyler mi idi irtikāb	Bir şakāvet etti ki emsali sebkāt etmedi Varsın olsun İsevīler mezhebiyle kām-yāb
Mehmed Fāzıl Efendi	Aḳsaray kahvelerinde ederdı pazarı Gecelik bir zer-i mahbubu alırken ücret	Eski halin düşünüp utanacak yok yüzü Öyle nā-pāk deni etti fesada cür'et
Ziyā Paşa	Nev'ı insana şalar idi ḳuduz kelb gibi 'Av 'av hicvin idüb peşiz sād ib.e nihād	Cevb desti-i hecā ile döküp dişlerini Aña miḳdārını bildirdi Ziyā-yı is'ād
Nazmī	Şimdiki nazırını maliyye olan menḫusuñ Mevlidi Rus olucaḳ kendisi ' Osmanlı mıdır	Hey'eti Ermeniyeye, Mosḳova beñzer ḥulḳı Deme kim aşlına Şirvanlı mıdır Vanlı mıdır
Nüzhet Efendi	Nāzım sözünde ḥaḳlıdır Tariḫi pek revnaḳlıdır	Nokşanı var bir 'aḳlıdır Divana geldi zır deli
Mahlassız	Bunca luṭf u ni'am-ı pādişaha mazhar iken Mülteci oldu kim Efrence Ziyā-i bed-kar	İmr'ül Ḳays'a bedel 'aşrda bir şā'ir idi Bu sefer Avrupaya itdi firar ol bī'ar
Suḫte Nā'ilī	Bir ebānet-nāme tanzīm eylemiş miskīn Faṭīn Ḥalka mā'būn olduĝun i'lān itmiş āferīn	Ol daḫi bu yüzden itdi dehrde ibḳā-yı nām Yād olunsun ḥaşre dek mānend-i şeyṭān-ı la'īn
Fatīn Efendi	Şaymayup nān u nemek ḥaḳḳına edebsiz Nā'ilī Şāḫibin ḳıbtī Ḥüsām'ı zemm edermiş rü-be-rü	Böyle nānkūr olduĝun derk itmiş ecdādı kimi Ḳuleliye gönderidi eski āyudur deyü
Fatīn Efendi	Nā'ilī-i suḫte Ḥaḳ-ı nemek bilmez [...] nedir Söylemiş Ḳıbtī Ḥüsām'ıñ ismine hicviyeler	Vāḳıf olsa ḳıbtiyan mülkünden ifrāz eyleyip Azĝun ayıdır deyü Eyvanserāy vaḳf eder
Fatīn Efendi	Nā'ilī-i zenn baḫr isterse itsün güft [ü] gū Kim a. aĝızlı ḳaḫpenüñ güftārını.	Gönder didi ḳız ḳarındaşı o.....yı baña Bildirürdüm s... s... ḳaḫpenüñ miḳdārını.
Fatīn Efendi	Aḳ büyük ḥammāmınıñ ḫayli aĝrıtmışdı(?) yüzün Nā'ilī-i ḳaḫpe ande köhne bir dikeñ iken.	Maĝlumān bilmem naşıl s....o murdār ibneye Dā'imā aĝzı gibi gö*ti daḫı nā-pāk iken.
Fatīn Efendi	Nankürlük eyleyüp şaf kibārı faşl ider Nā'ilī-i suḫte Ḥaḳ nemek bilmez nedir.	Āteş-i hicv ile ḫalkuñ cānını baḳmaḳtadır Öyle bir Nemrüd kim sivrisinek bilmez nedir.
Fatīn Efendi	Nā'ilī'ye ..... ² ḫürmet eylerse deger Dīnsiz bir feylesof küfr-i istināsıdır.	Rüm paṭriḳi olur kāfir kendi ḫasb'ül-ferur Babası şehr-i Manastırda büyük papasdır.
'AzmīBey	Yogiken kudreti nik ü bedi tefrika Faṭīn Şu'arā halkına bir tezkire tenmik etmiş	Cühela zümresini medh ü sena etti deyü Bazı memduhu verip hak onu tasdik etmiş
Hevāyī	Niyāzī-i gedā kim cümleñün manzūrı olmuşdur Tehī destān-ı 'aşruñ server u maĝrūrı olmuştur.	Hevāyī gerçi bir vapur idi ammā bugünlerde Düşüp şaḫn-ı kelāma 'ayn-ı söz vapuru olmuştur.

² Mecmuada bu kısım okunamamıştır.

Hevāyī	Deli Kādı vefāt itmiş idi Çıldır kazāsında Yarı bir aqla tevcih olunmuşdı bu āşināda.	Ɔoca kağı-ı İslāmbol olursa ol kara cāhil Anuñ cecdi Ɔoca bātıl idi şadr-ı mu'allāda
Fāzıl Paşa	Bāreka'llāh zihī kevkebe-i 'ālū'l-'āl Levhāşallāh 'aceb nuşret-i feyz ü iqbāl	Luţf u ihsānı gibi 'ömri ola nā-ma'dūd Dīn ü İmāmı kadar kesb ide feyz ü iqbāl
Fatīn Efendi	Sāye-i nahş şöhret olmuşken hümā[y]-ı Aşsāray Büm-ı şūma oldı mesken gücihā-yı Aşsāray	Eylesün andan zen ü maħbūbı rızkla mürdār Ey Fatīn görsün gözüñ dā'im şafā-yı Aşsāray
'Abdī Bey	Düşümān-ı kavīnūñ infi'ālī artar eksilmez Fıransızla Purusya'nuñ cidālī artar eksilmez	Mücīz olan egerçi merd-i dānā 'Abdiyā ammā Zamanın ārzū-yı yāl u bālī artar eksilmez
'Ali	Cihānuñ hāl-i nā-hem-vārī elbet artar eksilmez Reh-i nā-refte-i fisk u rezālet artar eksilmez	Cenāb-i HāƆƆ mu'īni olsun ehl-i dīn ü İmānuñ Bu 'ālī ümmete cevr ü ihānet artar eksilmez

Tabloda görüldüğü üzere mecmuada yer alan şiirlerin çoğu hiciv manzumeleridir. Şairler birbirlerini ağır ithamlarla suçlayıp (dinsizlik, hainlik vb.) birbirlerinin fiziksel özellikleri(Kekez, batlıcan burun, kanbur vb.) ile de dalga geçmişlerdir. Elbette mecmuadaki manzumelerin hepsi şairlerin birbirlerine yazdığı hicivleri kapsamamaktadır. XIX. Yüzyılda meydana gelen önemli siyasi ve sosyal olaylar hakkında da bilgiler yer almaktadır:

Fıransız ile Prusya ħarbi dehşet virdi dünyāya
Bozuldu Avrupa āsāyişi ħan-ı silveş ağdı

Fransa ile Prusya(Almanya) harbinden bahsederek Avrupa'da güvenliğin kalmadığına ve birçok kan aktığına dair bilgiler verilmiştir.

Alaman 'askeri her yerde oldu ħaşmına ħālīb
Purusya ħralınıñ iqbāle reşk eylesün celb

Almanya'nın XIX. Yüzyılda bilindiği üzere birçok ülkeye karşı galibiyeti dünyada korkuya neden olmuş ve ilerleyişleri durdurulmak istenmiştir.

Lisān-ı Fransīviye olmaz ise bir kişi vākıf
Çekerdi zilleti 'aşice sayar idi anı devlet

Yapılmış idi emr-i Napolyun ile bir mekteb
Anı İcād itmişdi yeni bir kāfir nekbet

1840'da İstanbul'da ilk Fransız okulu açılır. Şair burada 19. Yüzyılda Osmanlı'nın Fransa'nın emriyle açtığı okullardan bahsetmiştir ve bu durumdan rahatsız olduğunu dile getirmiştir.

Yitirdü tāc vü tahtı oldu Almanya esīri kim
Cihāngīr olmuş iken rüb'-ı meskūn üzre Napolyon

III. Napolyon'un 83.000 kişilik ordusu ile Sedan'da Prusyalılara esir düşmesi(Armaoğlu:1997:325) olayına istinaden yazılmış bir beyittir.

Verilen beyit/kit'aların yazarı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Örneklerde de görüldüğü gibi mecmuada dönemin siyasi olayları hakkında da bilgiler yer almaktadır. XIX. Yüzyılda Fransa'nın Almanya'ya yenilmesi, Napolyon'un Almanlara esir düşmesi(1870) ve Avrupa'da bozulan asayişin de üzerinde durulması oldukça dikkat çekici ve önemlidir. Çalışma, hicivler üzerinde yoğunlaştığı için bu konuda ayrıntıya girilmemiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Millet Kütüphanesi'nde AE Manzum 558 numarada kayıtlı olan *Hicivler Mecmu'su* adlı eserin adı, te'lif tarihi, yazarı, içeriği, şekil özellikleri ve şiirlerden örnekler incelenmiştir. Şiirlerin tamamına yakınında küfür ve müstehcen ifadeler ön planda yer almıştır. Bu ifadelerin müsebbipleri çoğunlukla; sahte dindarlık, kişisel husumetler, dine uygun olmayan davranışlar ve devlet adamlarının başarısızlıkları gerekçe gösterilerek saldırı oklarına maruz kalmışlardır. Çoğu şiirlerde mahlas veya doğrudan isim bildirilerek hicivlere yer verildiyse de bazı eserlerde kişiler isim veya mahlas bildirilmeden hicvedilmiştir. Eserde tespit edilen bilgiler, şairler, şiirleri ayrıca tablolarla desteklenerek verilmiş ve böylece en doğru bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Daha önce tez veya makale konusu olarak dahi çalışılmamış adına sadece birkaç araştırmacının yer verdiği *Hicivler Mecmu'su* adlı eser incelenmiştir. Bu mecmuada, Türk edebiyatının önemli şairlerinin daha doğrusu heccavlarının, hiciv şiirlerine yer verilmiştir. Eser özellikle ağır, hakaret adına, sert söylem içeren hicivler içermekte olup Türk edebiyatı ve edebiyat tarihi araştırmacıları için oldukça zengin bir malzeme kaynağıdır. Ayrıca ünlü şairlerden de bu konuda şiirler içermesi ve pek az bilinen bazı şairlerin birbirlerine hiciv yazacak kadar kavgalı olmaları dikkat çeken unsurlardan biridir. Eserde yer alan çoğu hicvin yazılış sebebi göz önünde bulundurulursa dönemin siyasi ve sosyal hayatı hakkında da fikir sahibi olunabileceği görülmüştür.

Kaynakça

- Ahmet Vefik Paşa. (2000). *Lehçe-i Osmâni* (haz: R. Toparlı). Ankara: TDK Yay.
- Aktunç, Hulki. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Armaoğlu Fahir. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. TTK Yayınları.
- Aydemir, Yaşar (2007). Metin Neşrinde Mecmuaların Rolü ve Karşılaşılan Problemler. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*. S.2/3, s. 123-126.
- Bingölçe, Filiz. (2011). *(Tanıklarıyla) Osmanlı Argosu Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Sage Yayıncılık.
- Develioğlu, Ferit. (2010). *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (Haz. Güneşal, A. S.). (Yirmi altıncı Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Develioğlu, Ferit. (1980). *Türk Argosu İnceleme ve Sözlük*. (Altıncı Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Durmuş, İsmail. (1998). "Hiciv". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. C. 17. Ankara: TDV Yayınları. Yayıncılık.
- Kanar, Mehmet. (2011). *Farsça Türkçe Sözlük*, (Üçüncü Baskı.). İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, Mehmet. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları

- Kocaer, Abdullah Feyzi.(Tarihsiz.).*İmam Nevevî. Riyâzü's Sâlihîn*. Sabah Gazetesi Yayınları.
- Köksal, Mehmet Fatih. (2012). “*Şiir Mecmûalarının Önemi ve Mecmûaların Sistematik Tasnifi Projesi (MESTAP)*”. Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII Mecmûa: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı. İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- Kut, Günay. (1986). “Mecmua”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C. VI. İstanbul: Dergâh Yay. 170-176.
- Levend, Agah Sırrı. (1984). *Türk Edebiyatı Tarihi I*. (İkinci Baskı). Ankara: T.T.K Yayınları.
- Mermer, Ahmet. Alıcı, Lütfi, Eflatun. Muvaffak, Bayram, Yavuz. Koç Keskin, Neslihan. (2014). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*. (Onuncu Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mutçalı, Serdar. (2004). *Türkçe-Arapça Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhân-ı Katı*. (İkinci Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. (Birinci Baskı). Ankara: Yargı Yayınevi. Fakültesi Dergisi (34): 313-352.
- Pakalın, Mehmet Zeki. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-II-III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Parlatır, İsmail. (2010). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi
- Redhouse, Sir James William. (1987). *A Turkish and English Lexicon Shewing in English The Significations of The Turkish Terms*. İstanbul: Printed for the American mission by A. H.Boyajian.
- Şemseddin Sami. (2007). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Tunç, Semra.-Sevgi, Ahmet. (2015). “Livâyî Bey Mecmû’ası”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*.
- Ünver, İsmail. (2008). Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler. *Turkish Studies*.